

УДК 371.035.3

Старовойт Л.В. Методичні аспекти творчого розвитку молодших школярів на уроках трудового навчання // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія: // Зб. наук. праць. – Випуск 29 / Редкол.: В.І. Шахов та ін. – Вінниця: ТОВ фірма "Планер", 2009. – С.282-288

Автор

Старовойт Л.В.

Старовойт Л.В.

Starovoit L.V.

Назва

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ

METHODOLOGICAL ASPECTS OF CREATIVE DEVELOPMENT OF MORE SCHOOLS AT LESSONS OF LABOR EDUCATION

Анотація

Стаття присвячена проблемі творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання. Визначено педагогічні умови та розкрито основні етапи творчого розвитку учнів на уроках трудового навчання.

Статья посвящена актуальной проблеме творческого развития младших школьников на уроках трудового обучения. Раскрывается технология реализации педагогических условий творческого развития младших школьников в процессе трудового обучения.

Article examines the topical problem of junior pupils' creative development in the process of labour studies. The present study explores the meaning and characteristic features of creative development of pupils at the lessons of labour.

Ключові слова

Творчість, творчий розвиток, творчий потенціал, творчий розвиток дитини в процесі праці.

Творчество, творческое развитие, творческий потенциал, творческое развитие ребенка в процессе труда.

Creativity, creative development, creative potential, creative development of the child in the process of labor.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних соціальних завдань освіти є творчий розвиток особистості. Розв'язання цих завдань передбачає використання всього спектру педагогічних засобів, що формують естетичний ідеал, виражаючи його у вигляді художніх образів, з допомогою яких естетичні цінності суспільства перетворюються в особистий досвід дитини, в органічні здобутки її характеру, у творчу активність. Відповідно постає потреба у формуванні творчої особистості вчителя, який відходить від стереотипного мислення, є активним та дієвим. Особливо це стосується вчителя початкових класів, адже молодший шкільний вік є найбільш сприятливим до нового, цікавого, незвичного. Тому перед вчителем постає завдання не згасити творчий потенціал дитини. На жаль, подекуди в освіті виникають прогалини, які спричинені хибною думкою, що і духовне життя, і емоційне відчуття сформуються самі по собі. Але дитина – не машина, вона потребує емоційної духовної спрямованості. І тому завдання вчителя – націлити дитину на творче сприймання світу, активно формуючи її духовний світ, визначаючи систему людських цінностей.

Необхідно ретельно проаналізувати можливості різних навчально-виховних засобів, звільнитися від накопичення ілюзій і стереотипів, дати простір пошукові найкращих і найдоцільніших шляхів формування творчої особистості. У "Національній доктрині розвитку освіти в Україні" зазначено, що головною метою української системи освіти є створення умов

для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, яке здатне навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. Система освіти має забезпечувати розвиток у дітей і молоді творчих здібностей, їх підтримку і формування навичок самоосвіти і самореалізації [4, с.5]. У світлі нових концепцій навчально-виховного процесу перевага надається формуванню покоління, що здатне творчо активно включатися в життєдіяльність, самостійно знаходити вихід у нестандартних ситуаціях.

Серед пріоритетних завдань, які постають перед сучасною школою, особлива увага має звертатись на творчий розвиток школярів. Навчальний процес має бути для дитини не лише засобом здобуття знань, без яких вона не зможе обійтися у повсякденному житті, а має викликати бажання йти шляхом власного розвитку, знаходячи щось нове, цікаве, незвичне, отримуючи при цьому естетичне задоволення від почутого, побаченого й пережитого. Відповідно до цих вимог зростає навантаження на початкову школу, в якій закладаються основи для майбутнього розвитку інтелектуального, морального, духовного та творчого потенціалу особистості. Формуванню творчо-активної особистості дитини, яка здатна сприймати й оцінювати прекрасне, гармонійне, довершене в житті, природі, мистецтві сприяють уроки трудового навчання. Розвиток творчої особистості молодших школярів значною мірою пов'язаний з розвитком конструктивно-художнього мислення і предметно-перетворювальною діяльністю. Вікова сенситивність забезпечує стимулююче середовище для розвитку творчих здібностей дітей на уроках трудового навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливості творчого розвитку учнів у навчальному процесі наголошували відомі педагоги Г.Сковорода, К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський. У своїх працях вони обумовлювали конститутивні способи залучення дітей до наукової, технічної, художньої творчості, вивчали можливості окремих навчальних дисциплін в організації творчої діяльності.

Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення особистості розробляли О.Акимова, В.Андріяшин, О.Бугайов, Л.Георгінова, В.Семиченко, В.Слюсаренко, М.Тименко. Дидактичні аспекти підготовки майбутніх вчителів в педагогічних навчальних закладах розглядали В.Бондар, М.Даниленко, Н.Істоміна, Ю.Колягін, Л.Олефіренко, Н.Светловська, Р.Скульський та інші.

Філософські аспекти творчого потенціалу людини висвітлені у працях В.Кірієнка, О.Клепікова, І.Кучерявого, Б.Новікова, В.Ніколко, Р.Піхманця, І.Пригожина. Проблеми розвитку творчих здібностей особистості присвятили дослідження психологи О.Бакушинський, Л.Виготський, Р.Грегори, О.Запорожець, О.Леонт'єв, О.Лук, В.Моляко, В.Роменець, С.Сисоева. У питання теорії та методики трудового навчання школярів зробили вагомий внесок С.Батишев, А.Вихрущ, Р.Гуревич, В.Гусєв, Є.Кулик, Г.Левченко, В.Мадзігон, Ю.Максимов, В.Сидоренко, В.Тименко, Д.Тхоржевський, В.Харламенко.

У наукових дослідженнях О.Білої, О.Грушко, О.Максимчук, О.Опалюк, В.Рагозіної, О.Рассказової, В.Сироти, В.Тесленко, В.Томашевського аналізуються питання творчого розвитку дітей у процесі мовленнєвої, музичної, зображувальної, предметно-перетворювальної діяльності.

Однак у цілому проблема творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання потребує системного й послідовного вивчення. Недостатнє обґрунтування теоретичних та практичних основ з боку педагогічної науки, наявність протиріч між формою і змістом трудового навчання молодших школярів, між метою та шляхами реалізації творчого розвитку учнів у процесі трудового навчання, між завданнями й методами творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання потребують негайного розв'язання зазначеної проблеми. У вирішенні цього завдання важливу роль відіграє теоретичне обґрунтування сутності творчої діяльності, мети й завдань її організації,

визначення педагогічних умов, за яких можливий ефективний творчий розвиток молодших школярів у процесі трудового навчання.

Мета статті полягає у визначенні суті та змісту творчого розвитку молодших школярів на уроках трудового навчання. Виокремленні педагогічних умов та основних етапів творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Творчий розвиток дитини у процесі праці – це спрямовані закономірні якісні зміни, що забезпечують повноцінний розвиток здібностей та творчого потенціалу молодшого школяра і спрямовують дитину на перетворювальну діяльність, забезпечуючи творчий рівень цієї діяльності, внаслідок чого учень одержує можливість виразити своє ставлення до побаченого, почутого, прочитаного у власноручно виготовлених виробах. Таким чином, важливими педагогічними умовами творчого розвитку, формування уявлень про красу, здібності відчувати, переживати і творити за її законами є: установка на адекватне сприймання молодшими школярами естетичного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва; посилення мотивації творчої діяльності молодших школярів на уроках трудового навчання шляхом трансформації когнітивного змісту в емоційний; диференційоване використання творчих завдань на уроках трудового навчання; поліхудожній підхід до творчої діяльності учнів у процесі трудового навчання.

Тому, враховуючи зазначені умови, вчителю необхідно спрямовувати зміст уроків трудового навчання на забезпечення емоційно-естетичного забарвлення творчого процесу, закріплення умінь й навичок знаходження належного емоційно-чуттєвого відгуку на мистецькі твори, побудови художніх образів на основі власної уяви, фантазії, встановлення асоціативних зв'язків між словом, музикою, навколишнім середовищем і власноручно виготовленим виробом. Педагог повинен сприяти розвитку у молодших школярів умінь прислухатися до своїх почуттів, опиратися на естетичний досвід у творчому процесі, збагачувати знання та уявлення дітей про найважливіші вияви естетичного в декоративно-ужитковому мистецтві. Учитель повинен надавати предметно-перетворювальній діяльності учнів творчого характеру, що має відбуватися за рахунок ознайомлення з художніми засобами виразності декоративно-ужиткового мистецтва та найважливішими естетичними поняттями.

Основні завдання, що постають перед учителем, полягають у розвитку творчої індивідуальності учнів, своєрідності сприймання та способу вираження особистого ставлення до зображеного, побаченого, почутого, формуванні умінь і навичок знаходження адекватних форм створення художньо-естетичних образів, формуванні знань, що є міцною теоретичною основою у розумінні як декоративно-ужиткового мистецтва, так і основних естетичних принципів, формуванні прийомів і засобів грамотного виготовлення виробів, загальнотрудових умінь та навичок.

Готуючись до уроків трудового навчання учитель має звертати увагу на зміст викладеного матеріалу, доцільний підбір дидактичних прийомів та методів, засобів, форм роботи, що забезпечують творчу, емоційно піднесену атмосферу занять. Використовувати різні методи організації й здійснення навчально-пізнавальної діяльності: словесні (художньо-естетичні бесіди, розповіді, описи, дискусії, інтерв'ю тощо), наочні (спостереження учнями натуральних об'єктів, процесів або їх зображень), практичні (виконання трудових завдань, спостереження предметів і явищ у процесі праці), методи особистого уподібнення, прямої символічної та фантастичної аналогії, метод контролю й самоконтролю, комплексне використання музики і художнього слова тощо.

Вчитель має бути готовий до того, що неможливо розвинути творчі здібності дитини за один-два уроки. Ця робота має бути системною, поетапною. При чому педагог має враховувати індивідуальні та вікові особливості дитини і при потребі допомагати та корегувати у творчих починаннях. Ми вважаємо за необхідне виділити такі етапи творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання: підготовчо-установочний,

проективно-оціночний, художньо-творчий (табл. 1). Це дасть змогу вчителю ефективно спрямовувати дитину до творчої активності на уроках трудового навчання.

На підготовчо-установочному етапі вчитель має розуміти, що основними пріоритетами є оволодіння учнями практичними вміннями та навичками, виконання підготовчих та тренувальних вправ, знайомство з різноманітними техніками виготовлення виробу, цілеспрямований аналіз об'єктів праці та визначення їх функціонального призначення, знайомство з різними видами декоративно-ужиткового мистецтва, організація сприймання творів декоративно-ужиткового мистецтва, проведення екскурсій. На даному етапі має переважати домінування учителя у предметно-перетворювальній діяльності учнів. Учні залучаються до творчого процесу, здійснюючи окремі найпростіші кроки відповідно до їхніх знань та досвіду. Сприймання творів мистецтва має здійснюватись під керівництвом учителя.

Таблиця 1

**Етапи творчого розвитку молодших школярів
у процесі трудового навчання**

	I етап Підготовчо-установочний	II етап Проективно-оціночний	III етап Художньо-творчий
Мета	вчити сприймати і відображувати в уяві навколишній світ, поповнювати знання про види декоративно-ужиткового мистецтва, вдосконалювати загальнотрудова вміння та навички;	вчити відображати образи уяви у предметно-перетворювальній діяльності, знайомити з основними засобами виразності у художньому витворі, вчити висловлювати оціночні судження, розвивати пізнавальні процеси;	сприяти створенню оригінального продукту в процесі творчої діяльності; формувати вміння давати власну художньо-оціночну характеристику творам майстрів;
Зміст роботи	опис та аналіз предмета праці; визначення та обґрунтування мети діяльності; знайомство з різними техніками виготовлення виробів; цілеспрямований аналіз об'єктів праці та визначення їх функціонального призначення; знайомство з різними видами декоративно-ужиткового мистецтва; організація сприймання творів декоративно-ужиткового мистецтва;	формування художньо-технічного мислення, конструкторських умінь; опанування різними техніками виготовлення виробів; графічне проектування майбутнього виробу; дизайнерська розробка предмета праці; визначення способу і послідовності виготовлення виробу; формування оціночних суджень;	самостійне виконання декоративної композиції; складання та виконання власних варіантів завдань творчого характеру; "прочитування" змісту різних творів декоративно-ужиткового мистецтва; поетапне виконання творчого задуму.

Завдання	оволодіння практичними вміннями та навичками; виконання підготовчих вправ; сприймання творів декоративно-ужиткового мистецтва; проведення екскурсій;	сприймання творів декоративно-ужиткового мистецтва; колективне обговорення та художньо-естетична оцінка виробів; виготовлення виробів за зразком;	словесне формулювання творчих задумів у художній формі (твори-мініатюри, вірші, фрагменти казок та інсценізацій); використання графічних і кольорових засобів художньої виразності для розробки творчих проектів, які ілюструють словесно сформульовані творчі задуми; художнє конструювання з різних пластичних матеріалів;
Методи роботи	переживання образів уяви; обговорення вражень та досвіду; бесіда, розповідь; визначення способу і послідовності виготовлення виробу; самооцінка результатів праці;	ілюстрація; дискусії; сприймання та аналіз зразків декоративно-ужиткового мистецтва; колективне обговорення зразків мистецьких творів; самостійне складання ескізу;	міні-твір; віршування; коментування творчих робіт; творча розповідь; самостійна творча робота; творчі конкурси; використання музики та художнього слова;
Форми	підготовчі вправи; ігри; факультативні курси; виставки; екскурсії;	комплексні частково-пошукові вправи; ігри; творчі години; дизайн;	студії творчості; конкурси; свята; гуртки; клуби; театралізації; тематичні тижні; урок-подорож;

Проективно-оціночний етап передбачає формування у дітей художньо-технічного мислення, конструкторських умінь, опанування різними техніками виготовлення виробів, дизайнерською розробкою предмета праці, визначення способу і послідовності виготовлення виробу, здійснення порівняльної характеристики творів декоративно-ужиткового мистецтва, формування оціночних суджень. Учитель має пропонувати виконувати учням посильні завдання, які передбачають елементи творчості. На цьому етапі має відбуватися вдосконалення умінь та навичок дітей, які були набуті на попередньому етапі. Учитель повинен допомагати дитині в оволодінні вміннями, які є необхідними для творчої діяльності, збагачувати її досвіду різноманітними технологіями і прийомами перетворювальної діяльності.

Учитель має бути готовим до того, що на даному етапі відбувається процес формування вмінь та навичок, які є необхідними для творчої діяльності, внаслідок чого учні спроможні переносити знайомі дії у незнайомі, нестандартні обставини. Таким чином формується творчий підхід до виконання практичних завдань, прийняття нестандартних рішень під час виготовлення виробу. Сприймання творів декоративно-ужиткового мистецтва має здійснюватися через колективне обговорення та художньо-естетичну оцінку виробів. Творчий розвиток молодших школярів на даному етапі має передбачати створення атмосфери спілкування та обміну думками про побачене, проведення дискусій, які сприяють творчому підходу до вирішення поставленої проблеми. Цей етап має передбачати оволодіння дітьми різними технологіями предметно-перетворювальної діяльності, має відбуватися активне залучення учнів до продуктивної діяльності, домінування вчителя у творчих діях молодших школярів має зменшуватися порівняно з попереднім етапом, мають частішати спроби самостійної творчої діяльності.

На художньо-творчому етапі завдання вчителя полягає в тому, щоб забезпечувати набуття молодшими школярами досвіду творчої діяльності. Щоб знання та вміння, які були засвоєні раніше, давали можливість учням вільно та свідомо брати участь в індивідуальній та колективній творчості. Зміст даного етапу має передбачати словесне формулювання учнями творчих задумів у художній формі (твори-мініатюри, вірші, фрагменти казок, інсценізації тощо), використання графічних і кольорових засобів художньої виразності для розробки проектних макетів, моделей, композицій, які б ілюстрували словесно сформульовані творчі задуми. Художнє конструювання з різних пластичних матеріалів (ліплення, бісерне плетіння, витинанка, паперова пластика, ниткова графіка тощо), складання та виконання власних варіантів завдань творчого характеру, самостійне виконання декоративної композиції, творчий підхід до “прочитування” змісту різних творів декоративно-ужиткового мистецтва, вміння давати власну художньо-оцінну характеристику творам мистецтва.

Отже, вчитель має пам'ятати, що основними шляхами творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання є: художній підхід до викладання трудового навчання; тісне поєднання уроків трудового навчання з декоративно-ужитковим мистецтвом; використання творчих завдань на уроках трудового навчання; посилення мотивації творчої діяльності молодших школярів шляхом перетворення когнітивного змісту в емоційний.

Висновки. Таким чином, сприяти творчому розвитку дитини може вчитель, який сам є творчою особистістю, який володіє високим рівнем художньої культури, системою політехнічних знань і умінь, методикою творчого пошуку. Підготовка майбутніх вчителів до творчого розвитку молодших школярів на уроках трудового навчання має включати оволодіння майбутніми спеціалістами основами загальної методики викладання предмета з опорою на засвоєння цілого ряду технік декоративно-творчого характеру й політехнічних знань та умінь. Це викликано необхідністю залучення молодших школярів на уроках трудового навчання до вирішення творчих завдань як технічного, так і художнього характеру, розвитку їх творчих здібностей. У творчому розвитку молодших школярів на уроках трудового навчання особливої уваги потребує сприймання дійсності і мистецтва, практична художня діяльність. Це, в свою чергу, сприяє розвитку навичок сприймання краси в природі, навколишній дійсності і речах, створених людиною, сприймання і розуміння явищ художньої культури, творів декоративно-ужиткового мистецтва різних видів і жанрів, перенесення свого досвіду сприймання прекрасного в інші види діяльності, розвиток зорового сприймання, фантазії, уяви, комбінаторики, формування навичок практичної творчої діяльності.

Література

1. Богоявленская Д. Б. Пути к творчеству / Д. Б. Богоявленская. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
2. Кичук Н. В. От творчества учителя к творчеству ученика / Н. В. Кичук. – Измаил, 1992. – 96 с.
3. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навчальний посібник / І. Т. Кучерявий, О. І. Клепиков. – К. : Вища школа, 2000. – 288 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України : Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Текст]. – // Освіта України. – 2002. – 23 квіт. – С. 4-6